

Елементи бр. 4 (април – јуни)

ПОЕЗИЈА

ВЕСНА АЦЕВСКА

ЗАГАТКА

Од којзнае каде, над градот збувна
румен пламен, распламтен како ореол
крај иглолисна гора втоната в мрак
расечен како подбивна зајачка уста
безгласен како поткината жица
густ и непрониклив како зеница
надвисната над недовршена скица
што се задава како загатка, равенка
со непознат почеток и крај.

Но од каде и зошто е слетан тука
скакулецот на стракот трева во скица
што е недовршена и е загатка
на погрешно место и во ниедно време?!

ПРЕОБРАЗБИ

Светот во сонот со слики од секојдневјето
одлушнати од него и вмушнати во нас,
во најдлабоките темни ареали,
ги довикува оние искри што можат
на прескок да се префрлат лесно
од едно на друго место, од една
во друга форма, поинаква и не толку
само колку да не паднат в стапица
за да можат да се распламтат
и да нè озарат сите со убавина
што опива наоколу и се опева сега,

овде, веднаш, еднаш засекогаш!

ОВДЕ И СЕГА

Слапот фотони слеан низ мрачната инка
го пламнува без оган факелот што отвора
пат во свет пресликан на необично платно,
скриен зад решетки од преплетени коски
меѓу мрачното јаве и светлиот сон,
каде што свонот од часовникот
е точниот клуч за невидливата брава
на кафезот за жар-птица, грлица
што слетува бесшумно пред тебе,
се исправа и пее со чисто грло
од кое се слеваат два гласа,
едниот водоскоклив за ден сведен,
другиот ромонлив за длабок мрак.

ДОПИР

Точките во кои првпат ќе се допрат
ветрот и водата, окото и светлината,
пренесени на графиконот се слеваат
во крива линија, а потоа во крила,
чиј замав на екранот растреперува
нови јата крај кладенецот, студен
и буден во холограмската слика,
каде што расцветува совршен лотос
од чија убавина намовнуваат лицата
внесени во нестварниот пенлив свет,
вкоренет во бескрајните синхронии
преплетени во жив јазичен крвоток.

ЗАПЛИСНУВАЊЕ

Совршен, завршен од почеток
и на исто место сè до крајот
стои стремен, врамен на среде,
пред овална празнина пропушта
стреперен струеж од хорна,
невидлив јавач на звучен бран
во лавиринт на заспан полжав,
каде што чистата убавина
е на чекор пред сопствен вознес
или да се залула за миг
пред стрмниот пад
во бескраен заборав.

КРИЛ

На оваа рамнина, зрна песок
се точките што се слеваат низ прсти,
раскрилен крил на планини вода
што жнее длабоки ледени гребени,
свилен цут на свивливи ливади
втиснат во немите очни ириси
свртени кон шумливото море
во дворот што ја најавува есента,
кон млечните облаци што зреат
до мигот кога здивените јата
тргнуваат во разуздан пир
да го обезглават пирејот,
никнат во несогледливиот свет
каде што изгрева и заоѓа безмерноста.

*Крил – „храна на китовите“, планктонски ракови, кои се појавуваат во
гигантски јата во ледените океански води, според зоолозите, најуспешен
животински вид; во песната, синоним за непрегледното мноштво (планктони,
песок, капки вода, поленов прав, пиреј) во водените и земните прострaнства,
за она што е речиси невидливо и е во основата на животот

ДИНИ

Дланката добро го помни тој пат
на моливот врз сувиот лист,
прелетан не само еднаш без здив
во озрачениов андроиден век,
тој нежен напир врз снежно поле
кога се креваат сиви галеби,
ветер што, вртејќи се околу себе,
ја бранува леко мирната вода,
втиснува бујни еолски ребра
на полиња преполни песок,
ги подгонува дините да пеат
прво тихо, со одвај чуен ромон,
а потоа засилен шум и рев
ја ошумоглавуваат публиката,
распространета на Земјината кора,
свикната на лесни песни
и на горка смеа, до солзи.

ЖИЦИ ЗА НЕМИРНИ ПТИЦИ

„Ги зачував своите венци за тебе.“
(Леонард Коен, „Како птица на жица“)

Сонот на распнатиот што сонува лет
е налик на дамар што забрзан бие
под трнов венец на патот жолчен,
под оловни клепки пушта свој корен
од кој пеколна жица се влече в јама
а од рудата руно, огнено, метално
предиво за струни, раскрилени, диви,
што шипаат како разудани јата,
од глог до трн, од трн до глог:
и-ха-ха, и-ха-ха, е-хе-хеј!

НЕ Е НАШЕ

Некој под земи, далеку, се кикоти,
Како да ја прекрил устата со дланка.

Блаже Конески, „Стерна“

Она што нè опкружува не е наше,
тое е имот на нестројниот хаос,
го чека тој вистинското време
додека дреме во секојдневјето
и на штурецот ја слуша свирката,
подоко ги гледа мравите што влечат
свездени зрна во амбарите
завиткани со бубаќерен молк
дури не нарасне најмилата му сестра,
нескротливата безумница, стерната.

И НА ЈАВЕ И НА СОН

Напразно е нему да му се поклониш до земја,
до трипати да чукнеш во тоа негорско дрво,
макар разгрането и со широко стебло
на кое прегрнуваш гранка по гранка
со нанижани бобинки што бабрат
а сокот ти пука в уста со засирена слад
јазикот натежнува, а гласот татни
како распукан топ од црешово стебло
во востание што е осудено на пропаст
дури и тогаш кога се порева поредокот
но уште не се гледа кај му е крајот
во доба на неповратни промени
со земјотреси од пеливанското ашкање
на тектонските тешки и широки плеќи.

СУЗИ ТЕНЕВА

Разлики

Запрашаниот ум, не е секогаш и загрижен ум.
Насмеаниот лик, не е секогаш и весело срце.
Меланхоличните природи, не се секогаш тажни природи.
Воздржаните зборови, не навестуваат отсуство на љубов.
Погледите, не се секогаш присутни онаму каде што гледаат.

Денови на љубовта

Денови на љубовта!
Создавај такви денови!
Исполнувај ги деновите со љубов,
тие остануваат трајни, и во сеќавањето и во чувствувањето.
Но, не заборавај ја љубовта и во ноќите кога осаменоста се чувствува
посилно,
не заборавај ја, кога осаменоста настапува полесно,
не заборавај ја, кога осаменоста е поблага, но и кога е поостра,
и тогаш имај ја љубовта како надеж, како закрила.

Мечтите

Излегуваат мечтите на балконот,
и оттаму ги гледаат далечните пространства,
потенцијалните места каде би можеле да престојуваат.
Тие имаат и начини како до таму да стигнат,
бидејќи патуваат со она што е немерливо.
Тие патуваат со мислата,
а мислата не се противи на тоа патување со нив.
Мечтите не се исто што и заблудите,
мечтите не се исто што и празното сонување,
мечтите се разбудување и поттикнување на силите и креативноста во човека.
Човек во себе носи далечни пространства.

СЛАВЕ ЃОРГО ДИМОСКИ

СМРТТА НА РИСОТ

1. Рисот умира на свој начин

рисот умира на свој начин:
гледа во ѕвездите и заборава
дека и тие гледаат низ него.

се преобратува во простор
повисок од целата вселена.

таму гори заветен оган.
ригаат од ѕвездените окна
јазиците на апсолутниот змеј.

рисот е обратно небо
за кое не знаеме ништо

2. Смрзнува на небесното огледало

смрзнува на небесното огледало.
меѓу кременот и секалото искри
пределот неосквернет во татнеж.

влакната накострешени ја држат
огнената топка што трепери.

небото се отвори и му зборува
како на смртник сред пламнат круг
дојден од пустинското искушение:

додека се осознавав струполен
умирав врз своите сознанија

3. Рисот умира на свој начин

рисот умира на свој начин:
како да умира поет. замисли
да е овидије, данте или прличев

замисли да е шума што вика
кон слепото небо како хомер.

замисли ги пределите во темнина
што ги шират концентрично сферите
според законите неосознаени.

рисот со самогласките склопува пакт
на својата смртна постела легнат

4. Со самогласките склопува пакт

со самогласките склопува пакт
ги слути според боите на рембо
распоредени на сурите висој.

се извишува во искричав нагон.
и ја осветлува ноќната штама.

боботи идеалот на бурата зафаќа.
дожд од змии и други влекачи
тетовирани тајни пораки на нив.

рисот ги спушта мраморните клепки
и ја смирува вселената во уплав

5. Рисот умира на свој начин

рисот умира на свој начин:
јазикот немушт го принесува
на синијата со леб и сол.

седат небесните предци
околу синијата како ореол.

неговиот скок има распон
од месечината до сонцето
дур станува златен прстен

околу својата земја свиен.
земјата позлатена нè праши.

6. Останаа само знаци

останаа само знаци
од златните свезди
врз ноќните лисја

смртен студен здив
ред и совршена мера

скаменет ветер ги зачувал
канџите по врвовите -
записите на вековите:

-ги знам минатите војни
идните ги слутам

7. Рисот умира на свој начин

рисот умира на свој начин
среде штамата што трепери
како затегнат лак

пред стрелата да се пушти
низ шумата што се движи.

стеблата се огнени прстени
одречена идеја за жртва
мермерна темница што капе

како солза од кошута врз тревата
сува на дното од понорот смртен

8. Во тревата лежи со очи

во тревата лежи со очи
покриени од облаците
и отворена уста низ која

мравки му врват. шепите
земјата ја стискаат во едно.

од земјата едно сонце
ледена светлина шири.
од небото едно дрво

го вознесува со гранки
подадени како раце.

9. КОДА

окото смртно го принесува
во длабочината на месечината
набрекната и дива

и го диши светлосниот прав
од патот на Млечниот Пат

оттука натаму

како факли во снегот
трагите му горea

во стрвна музика
на планинските оргули

ЗВОНКО КАРАНОВИЌ

Сиротица

Го привлекуваа чудаци, го фасцинираа самоубијци, им се восхитуваше на проколнати поети.

Се запознаваше со секој депресивец и его-манијак кој ќе го сретнеш (со некои од нив дури и склучуваше пријателства), но сето тоа не значеше дека и самиот има дијагноза.

Сепак, се претставуваше како подвоена личност.

Немаше ниту еден симптом што укажува на такво психичко нарушување, но упорно повторуваше дека некаде длабоко во него живее и друга личност – Маргарета, сиротица заробена во мракот.

Неговата прва личност жестоко се противеше на тоа, тврдејќи дека нејзината соперничка не постои.

Наводната подвоеност е измислица на безделничкиот ум, желба за привлекување внимание.

Залудно се спротивставуваше на првата личност со повикување на законот за заштита на загрозени групи и поединци, на плурализмот на идентитетот – првата личност не отстапуваше од тврдењето дека целата игра е осмислена.

Во неможноста да ѝ овозможи на првата личност каков било доказ за постоењето на сиротицата, освен нејзиното име и изглед (што не можеше да се провери), посегна по маневарот на лажно предавање.

Се откажа од своите тврдења, со клаузулата:

Доколку се утврди дека Маргарета не постои или постои само како привид (па, не може да се смета за полесна девијација на психата), првата личност, сознанието дека е единствена, не смее да го прими со преголемо одушевување ниту ликување.

Ги потпиша тие ништожни зборови и така ја ослободи Маргарета од кафезот.

Нејзиното постоење е забележано на хартија и заверено со печат.

Тоа беше пресуден чекор во легализација на нејзиното постоење.

Нејзиното преземање на власта помалку или повеќе ќе биде рутинска работа.

Почна со планови какви чевли, фустан и накит да ѝ купи.

Ќе мора да изгледа како кралица додека оди до тронот по црвениот тепих

Борба на титаните

Дури и кога ги разобличи сите нивни лаги и си замина од нив, сè уште го оптоваруваа со своето невидливо присуство.

Седеа во мрак и го мереа секој негов збор, ја проценуваа секоја негова постапка, стрпливо го чекаа неговиот телефонски повик.

Се трудеше да не размислува за нив и да не им придава важност на нивните премолчени очекувања, но знаеше дека ќе биде сосема слободен дури кога ќе ги погребат и исплатат гробарите по извршената работа.

Не се осмелуваше да ги запали семејните фотографии.

Во ситниот растер¹ од црно-бели сенки се криеја премногу духови со здрави заби и слабички лица, дефинитивно премногу евтини блузи и прекратки панталони, се менуваа премногу наивниот оптимизам и прераната сериозност...

Имаше премногу, премногу нешта што ги зајакнуваа.

А тие?

¹ Мрежа од хоризонтално поставени редови од точки што се користат за креирање слика на телевизиски или компјутерски монитор (заб. на прев.).

Тие седеа на своите фотелји и со слабите, жилави раце цврсто ја држеа слушалката на телефонот во која изговараа наредби во форма на молби.

За разлика од него, кој го поседуваше светот, тие поседуваа моќ.

Сепак, неговата непобедливост воопшто не ја интересираше тоа.

Превод од српски јазик: Иван Шопов

МАКС ЧОЛЕК

КОНКУРС ЗА СЕМЕЈНА ПРОСЛАВА (ИЗВАДОК)

Им се обраќам на оние
Кои купваат користени четки за заби
За тротоарот и забележуваат
Дека работата е веќе завршена

Кои веруваат во чадори
Дури и на бомбастично време
И се целосно мокри од пот

Кои имитираат истрел во стомак
За да пројдат на регрутирањето
И притоа се толку убедливи
Што искрвавуваат

Кога би се радувале
Ако тужници им го опседнат лицето
Без првин да прашаат за дозвола

*

Им се обраќам во последните минути
На Вилхелм Густлоф, на татковината во пламен

Им се обраќам на оние
Што ен го забележуваат фитилот
Кој од зборовите достигнува до минатото

Кои пловат по балтичко море со ногалка од стол
Кои ги осветваат сантите мраз во кондензирана вода

Кои по бурата бараат камчиња со дупка
И килибар, на оние кои упатените во геологија
Кои секогаш наоѓаат алги но никогаш влакна.

*

Им се обраќам на оние
Кои на рибиниот пазар се надаваат за ајкула
Ја фрлаат повторно во Елба
А не им текнува ништо друго
На темата слобода

Кои поседуваат лулашки за во градина
И доволно нагорнини
За цел живот да се кажуваат по скали

Кои ги пружаат дланките за капитулација
А притоа тврдат
Дека посегаат по ѕвезди

Кои мислат дека северно море е звук
Кои си притискаат
шише на очите
кои го удвојуваат влогот
а излегуваат без да го покажат листот

*

Имс е обраќам на птиците преселници
На кои од срце би сакал
Да им верувам

На танцовачите, обидувајќи се
Да ги замислам во самракот, со нивните
Нозе од јаглород

И се обраќам на жилите
На мојата слепоочна делта, чиј тек
Се обидувам да го лоцирам во светлината
На тоалетот а посетители на едно спомен-облежје
Притоа зебележувајќи дека веќе се
Повторно сум заборавил

Им се обраќам на оние
Чие иселување е планирано за денес
И кои знаат каде ќе ги остават книгите

Кои знаат песни
За кои никој веќе не сака да каже
Дека ни претходно не ги сакал

На оние, кои топат подземни плодови
Во солена вода, кои се радосни
А знаат дека е без причина

Кои на боговите им ги жртвуваат своите очекувања
Кои разбираат само уште лирика и ништо друго

*

На крајот им се обраќам на оние
Кои веруваат дека ноќе празните огледала
Го чекаат нивното напуштено лице

Оние, кои ги закопале уплаканите очи
На своите родители, а притоа биле неизлечиви
Како вечерното небо

Оние, кои се како ластовиците
Кои спијат во лет

Кои, на крајот, паѓаат од небото

Безмногу врева

Препев од германски јазик: Ксенија Чочкова

ПРОЗА

ЖАРКО МИЛЕНИК

СИМПАТИЧЕН

Ми се пожали:

„Не можам веќе вака.“

„Како?“, ја прашав.

„Сама сум. Ми треба маж.“

„Зошто ми го кажуваш тоа мене. Јас сум оженет. И не сакам да си ја мамам жената.“

„Не го мислев тоа. Ми треба маж за стално. Ми треба маж.“

„Најди го.“

„Како та да е лесно. Јас сум вдовица. Имам две деца.“

„Има полоши работи.“

„Најди ми некок.“

„Кого?“

„Маж.“

„Јас не сум ниту стројник, ниту агенција за познанства.“

„Кај нас нема такво нешто. Зарем не знаеш некој слободен?“

„Знам, но ...“

„Што „но“?“

„Не е некој ...“

„Не е важна убавината. Нека биде барем малку симпатичен.“

„Во ред. Ќе го прашам. Ако те интересира, ќе ти јавам. Тогаш ти ќе ми кажеш кога да се најдете и каде.“

„Ти благодарам многу.“

„Не заблагодарувај се однапред.“

Прашав еден познаник. Имаше шетириест, а вдовицата триесет. Тој никогаш не се женел. Беше заинтересиран. Многу.

Тоа и го пренесов на вдовицата, Беше задоволна. Многу.

Ми кажа кога да се најдат и каде.

Тој дојде. Дојде на договореното место и во договореното време. Дојде и чекаше.

Таа не доаѓаше. Тој и пнатаму чекаше.

Беше тешко да се чека. Беше зима. Паѓаше снег. Тој чекаше и трепереше.

Чекаше половина час. Чекаше цел час. Потоа си замина.

Утредента од него дознав дека таа не дошла.

Ја побарав. Ја прашав зошто не дошла.

„Ти реков. Сакам да е барем малку симпатичен. Овој не бепе ни малку симпатичен.“

„Значи, ти сепак беше таму.“

„Да, го видов ...“

„Го виде и не му се јави. Глуости!“

Таа молчеше.

Тогаш јас и реков:

„Тоа не беше тој.“

„Не разбирам. Како не беше тој?“

„Тоа не беше оној со кого што сакав да те запознаам.“

„Не? А кој беше тогаш тој?“

„Неговиот слуга.“

„Слуга?“

„Да. Тој е многу богат ...“

„Навистина?“

„И убав... Го испрати својот слуга за да види каква си.“

„Тој не ме виде. Кажи му повторно да дојде.“

„Кој? Тој или слугата?“

„Тој. Ако не може, нека дојде слугата. Нека види колку сум убава.“

„Нам веќе да дојде. Ни едниот ни другиот.“

„Зошто? Зарем се налути што не се јавив?“

„Тоа не е причината. Причината е тоа што ти не си убава. Што не с ни малку симпатична.“

„Но, како може тој тоа да го заклучи? Не ме виде? Добр знаеш дека тоа не е вистина. Да ме видеше не би кажал така!“

„Не те виде, но ме праша мене. Јас му реков веќе да не доаѓа. Ни едниот ни другиот. Затоа што не си убава. Затоа што не си ниту симпатична.“

„Зошто го кажа тоа. Зошто лажеше?“

„Затоа што не дојде. Затоа што ме налути. Затоа што гарантирав за тебе. Затоа што ја изневерив неговата доверба. Затоа што испаднав будала.“

„Не. Уште не е доцна. Ќе го исправиме тоа.“

„Доцна е.“

Лажев. Зарем таа поверува во приказната за богаташот и слугата?

Си замина. Поверувала или не, сигурне сум дека во иднина ќе ме сретне само случајно.

ЈОРДАН КОЦЕВСКИ

ЦРНО

Кога ја купив црната кошула планирав да ја износам по ноќни клубови, а не да ми избледи од сонцето. Премногу често ја облекував за друга намена минативе две години. Заглавував во толпата луѓе построени уредно, изложен на пладневното сонце. Денес нема редица. Има сонце, но нема гужва. Само најблиските смеат да присуствуваат.

Не знам дали и соседите се вбројуваат во нив, зашто кон мене се движи соседот на вујко ми. Сакам да го поздравам прв. Усните ми се собрани за да ја изговорам првата буква. Воздухот чека да излезе пред забите. Неочекувано го голтнав назад и ми застапа во грлото. Тука ми тежат зборовите. Чекам тој да ги рече. Капаците му ги имаат проголтано и онака ситните очи. Белата маска прави неговото лице да изгледа жар црвено. Ме одминува без збор. Сигурно не ме позна, а јас не можам да зборам.

„Без поздравување.“, ми се обрати непознат човек. „Држи дистанца.“

Кој си ти да ми кажуваш што да правам?, помислив, но не му реков. Знаев дека е некој кому тоа му е новата работа. Сигурно и него не му е лесно да ги опоменува луѓето да не го прават она што во нормални услови ја дава најголемата утеха на сите, контакт со друг. Господ знае дека и мене ми требаше. Имав потреба да ја стиснам цврсто вујна ми и да ѝ кажам колку многу сум тажен. Да ја бакнам братучеда ми во образот и да ѝ дадам до знаење дека сум тука за неа. Но повеќе од сè, јас копнеев да ме смири нивната блискост. А тие беа толку далеку, од другата страна на ковчегот и одделени од мене со нештото каде се забодуваат свеќите.

Зедов свеќа и оставив десет денари во најлонот до нив. Не можам да го видам лицето на вујна ми. Црната маска и ги покрива носот и усните. Затоа очите кажуваа сè. Отсутни. Пресушени. Треперам. И моите беа такви вчера кога ја

добив веста. Ги испразнив додека не заспав. Не знаев дека болеста му се вратила. Никој не ми кажа. Зошто никој не ми кажа? Ќе го посетев, ќе... Земам отсечен здив за да се смирам и ткаенината ми се припива на устата. Издишувам.

Чекор поблиску сум до ковчегот. Не гледам кон него. Ја барам братучеда ми. Главата ѝ е свисната на десно. Ако диши не забележувам. Рацете и се целосно млитави. Имам впечаток дека ако не ја држи сопругот ќе се спружи на подот. Го контролирам нагонот да ја префрлам бариерата, да ја прегрнам, да ѝ ја ставам главата на градите, да ја галам по косата како кога беше дете... Но, јас сум само внукот од првата братучеда и не ми е дозволено од таа страна на ковчегот. На редарот не го интересира што вујко ми ме израсна како негово дете, што кога татко ми нè напушти, вујко ми беше тој што ми читаше приказни од книгите со граор корици, што ме научи да играм фудбал, што ме запозна со планината, што ми ги даде првите совети како да постапувам со девојчињата, што без да побарам ми позајми пари да студирам во странство...

Чувствувам нечија дланка која ме притиска на градите. Пред мене нема никој. Овој пат земам воздух низ носот. До сега не ја имав почувствувано кондензираната течност. Можеби и ми се причина, зашто сега бев на чекор од палењето свеќа. Се трудам да не гледам во ковчегот. Погледот ми е насочен кон свеќите. Се трудам да остане таму. Се плашам дека ако погледнам од оваа близина кон најблиските, нема да можам да ги задржам солзите.

Додека ја палам свеќата ја забележувам баба ми. Седната на стол од другата страна. Носот изваден од маската и мрмори. Тивко. Вујна ми ја има ставено раката врз неа. Ја оставам свеќата и солзи ми ги полнат очите додека се прекрстувам.

„...како не ме зеде мене...“, беа зборовите од баба ми кои ги разбрав.

Не трепкам. Мора да сум силен за нив. Не смеам да ја испуштам барата од солзи пред нив. Грлото ми е суво. Се вртам. Ковчегот е затворен. Не, зошто? Зошто не можам да го видам за последен пат? Не е фер, се слушнавме... Ги прекинувам мислите, зашто знам дека тие ќе ја урнат браната и потоа нема враќање назад.

Се концентрирам на неговата фотографија. Голема. А4 формат. Ја препознавам. Неговата слика на профилот од „Фејсбук“. Подголгнувам. Се сеќавам дека кога ја постави фотографијата му реков дека го истакнува неговиот дух, дека јасно го отсликува како учител и како човек кој е смирен, благ и дарешлив. Господе! Неговите сини очи. иако пренесени на хартија,

блескаат. Даваат живот... на хартијата. А ги озрачуваа сите, ја пренесуваа неговата волја и смиреност секаде каде ќе влезеше.

Памтам, кога бев мал нешто ме преплаши, бев пребледен и не можев да се соземам. Вујче ме најде скриен во плакарот. Не рече ништо. Се спушти на исто ниво со мене и ме погледна в очи. Ги закриви сосем малку врвовите од усната и неговите очи како да го осветлија темното скривалиште. Не рече ништо, само ме гледаше. Јас престанав да липам, знаев дека е во ред, дека сè ќе биде добро, дека никогаш повеќе нема од што да стравувам сè додека го имам. Од тогаш секогаш „трчав“ кај него кога имав напад на анксиозност. Вујче бе, ти ми беше сидрот во овој мизерен свет. Каде ќе се огледам сега? Кој ќе ме смири? Кој ќе ме убеди дека...

Браната пука, солената течност успева да го пронајде патот и почнува да се слева по моите образи. Сакам да ја почувствувам солената горчина во мојата уста, но не можам. Сè се впира во проклетата маска. Ја допирам фотографијата со показалецот, брзо се прекрстувам и итам на спротивната страна. Во моментот кога се свртив со грб и најмалата контрола која ја имав врз солзите, ја изгубив. Реки. Солени, горки реки. Придушени звуци. Да ти ебам маската. Сакам да плачам нормално.

Одам кон спротивната страна од тремот, што подалеку од ковчегот. Застанувам на чекор од пар со маски. Како ли ќе пее попот преку маска? Проклет вирус! Погледнувам кон подот, пред мене. Не можам да се простам од вујко ми како човек. Земам воздух низ носот. А пред не цел месец се пишувавме на фејсбук. Не ми кажа ништо. Зошто не рече дека метастазите му се вратиле? А јас пак му досадував да ми каже што мисли за мојот последен расказ. Тој го прочитал... ми кажа дека е добар, дека едвај чека да го види во збирка на која јас ќе сум потпишан како автор... Сега... нема... нема да се случи тоа...

Издишувам ни устата. Влажноста од мојот здив ја чувствувам на влакненцата од носот. Мирисот е од маската, овошниот сапун со која ја исправ. Кога го видов последно? Случајно беше во некоја продавница. Што му реков? Што разговаравме? Господе, не можам ни да се сетам на последното нешто што му го реков. Не му кажав колку го сакам, колку ми значи. Сега на затворениот ковчег ли да му го кажам тоа?

Очите почнуваат да ме печат од солзите, но не се осмелувам да ги избришам со рака. Страв ми е. Што ако некој заразен со Ковид ја допрел свеќата што ја запалив? Дишењето ми станува побрзо. Зошто не донесов марамче? Палома? Нешто? Што мислев, дека нема да плачам? Влажната маска ми се лепи преку

усната и носот. Ме гуши! Маската ме гуши! Не можам да дишам! А сепак градите ми се полнат со воздух во кратки интервали. Ја поставувам раката на градите. Го чувствувам подигнувањето и спуштањето. Можам да ја повлечам маската сосем малку надолу да го ослободи носот. Тргнувам со раката и застанувам. Не знам кои се луѓето до мене. Не знам со кој биле во контакт. Вирусот само што почна да се шири со забрзано темпо во нашиот град. Што ако токму тие се носители и се искашлале пред да дојдам?

Што ако вујко ми од тоа почина? Не. Ракот победи. Го исправам погледот и излезот го гледам од истото место од каде што дојдов. Таму, под сенката од борот има само два пара. Ќе можам да ја извадам маската и да...

„Запалете свеќа и продолжите без контакт со ожалостените.“

Молчи бе! Да не беше ти, сега ќе бев во преграчките на вујна ми. Дланките ми се стегаат во тупаници. Дури сега го чувствувам забрзаното пулсирање како удари на главата. Влажно марамче се појавува на подот пред мене. Фати го ова и не кажувај многу!

„Ах, пусти Јанко. Од дете го знам.“, доаѓа глас од непосредна близина. „Што му требаше ова, сега да умре?“

Што зборува бе овај? Како вујко ми да сакаше да почине.

„Ете, другата ќерка не може да си дојде од Германија.“

Ги стегам цврсто усните, посилено од тупаниците и се вртам кон гласот. Се молам да не каже уште нешто. Зашто вујко ми никогаш не би нè напуштил своеволно. Човекот живееше... Госпoде, живееше... не повеќе... за да помогне. Како само го сакаа дечињата на кои им беше учител. Го гушкаа, го канеа на родендени, а сега и тие го изгубија и не знаат дека го нема. Дека нема да дојде во училиницата од септември, дека нема да може да ги советува, да ги подучи за доброто во животот, дека нема да биде на мојата свадба, ниту на крштаката на моите деца... Затоа молчи. Слушаш молчи!“

„Ах, Јанко“, продолжува човекот, а јас несвесно ја поместив ногата чекор кон него. Целото тело ми се треси. Чекам да каже нешто и подготвен сум да го плесна. Тој почнува да плачи. Гласно.

Зјапам во него и чувствувам како неговата тага ме повлекува и мене. Почнувам да дишам испрекинато. Влажно е под маската. Работ е натопен од солзи. Тежината на секој здив е поголема. Срцето ме стега. Ги притискам забите цврсто. Нема да пуштам глас. Носот почнува да ми капи. Капките се впиваат во ткаенината и влагата ми е на врвот од кожата на носот. Се шири. Белото марамче се поместува полека по подот. Редарот ќе го фати.

Не е влага. Вујче, бе. На кого ќе му се доверувам сега? Густо е и тешко. Кој ќе ми кажува да не се грижам, дека ќе успеам? Ме повлекува надолу. Да ти ебам животот! Ни внучиња не дочека. Што се педесет и шест години? Ми ја лепи устата. Да не беше вирусов, ќе те имав видено. Ќе ми направеше турско и ќе разговаравме додека вујна не нè прекини затоа што поминало полноќ. Ме гуши. Не можам ни да те видам за последен пат. Како да се простам? Се борам за здив. Срцето ми се стега. Се смалува. Бие. Брзо. Побрзо. Воздух. Ми треба воздух.

Сакам да те видам! Правам чекор напред. Отворете го ковчето да го видам! Правам уште еден отсечен чекор. Сакам да ја гушна вујна! Ветерот го носи марамчето пред моите нозе. Се вртам зад мене, кон луѓето.

„Кој го фрли марамчево да си го фати!“

Се завртувам уште побрзо кон ковчето.

Зошто се врти подот?

Каде заминува ковчето.

Еј, таванот е сив.

Се губи.

Сè е црно.

Црно.

ЈОВАНА МАТЕВСКА АТАНАСОВА

ГЛАДОМОРЈЕ

Небото ждригаше гласно. Беше сито и ги расфрлаше молњите насекаде низ селото. Тие се закотвуваа за највисоките и најкревките. По преживеаното невреме околу туулада – село–то имаше изгорени стебла и пресечени карпи. Во нашата култура најголема чест и стравопочит имавме кон природата. Живеевме во средина во која разликувавме само две добра – небото и земја–та. Небото господареше со земјата, тоа пресудуваше кога ќе ја напои, а кога ќе ја пресуши небото за нас Сомалијците беше исто што и кралот на џунглата. Либак – лав.

Алах бах вајн! – со рацете кон небото се молеа Сомалијците. Алах бах вајн! Господ е голем! Одекнуваше кога гу – главната до–ждовната сезона ќе грнеше со сета сила и не нè оставаше на мира од април до јуни. Ние благословите ги мериме со иншалах, божјата волја, а таа за нас е дождот.

Се засолнивме зад една крошна, иако сировава и таа во стреата, му дозволуваше на испразнетиот облак да мине без да ги царини своите. Како искусна хиена меѓу стадото кози. Мене дождот не ми пречеше. Капките ми се слеваа по рамениците, но овој разреден дожд не можеше да наштети на снагата ко ласте-гарка, заштитена со добар имунитет. Ануку се смееше скриена под една ниска грмушка. „Дождот ве помочал!“, се кикотеше и покажуваше со прст кон нас. Ануку, или Авдохол, како што мама ја викаше, а значеше мала уста, е една година помала од мене и сè уште има бизарни сфаќања за природата. Икиноа е висок, кол-ку стебло на гарби-акација. Со ситни сврделчиња коса извадени од темето. Убав е, и е мој брат, три гуа – дождовни периоди (тука така ги сметаме годините) постар од мене, а четири од Ануку. Мама не го вика Икиноа по име, туку по прекарот Дехр – висо-киот. Мислам дека ваквиот систем на именување ѝ е помил од нашите имиња зашто тие биле дадени по волја на нашиот дедо по татко, абу Дирир. А желбите на жените се секогаш заматени некаде под чергата. Мама е израстена со застарените, традиционални сфаќања, но си ја почитува личноста. И заради таквиот став била избркана од дома и била омразена меѓу горделивите и зајадливи селанки.

Дождот секнува. Нема поголемо чувство на слобода од босоногото газење по влажната земја. Си ги водениме табаните, јас ги фрлам ужасните жолти влечки, така ја чествувам влагата што за брзо ќе ме награди со некој плод. Прстите ми пропаѓаат во калта, но таа привилегија е овозможена само околу тууг, сувото речно корито. Тука иако водата секнала, почвата е сè уште влажна и спојот макар со една капка од она што некогаш бил нејзин крвоток ја прави разорна.

Трчаме по дождот со мрежи во рацете, да го уловиме неговиот извор. Досега никому не му успеало. Мислам дека и аба, тато, умре обидувајќи се. Денот избледува и светлите нијанси на небото се мешаат во темна палета, табла што ни виси над главата. Свездите продираат низ модрата хабеен, ноќ. Дождот не успеавме да го уловиме, па јас и Ануку се насочуваме кон свездите. Се поткреваме на прсти и стенкаме од напор. Го гризам јазикот додека ја тегнам ставата нагоре. Но, ете го, Икиноа, побрз е од нас. Дланките ги склопил една врз друга, а низ процепите блеска жолтило.

„Икиноа браво!“, забите на Ануку светат додека се смее со широко отворена уста. „Ти можеш да бидеш како Бириир ина Барку“, Ануку скока од среќа. Таа радост не смеам да ја прекинам со реалноста. Икиноа во раката држи светулка.

Долгите цевки се положи од бодликавата жица. На неа ќе ја расечеш кожата, ќе ставиш мелем од горчлив тегавец и ќе помине. Овие цевки не отвораат расеченици, туку дупки. Го пробиваат месото и оставаат шуплини кои ниту Акавана Сали, нашата селска врачарка и билкарка, нема да ги затвори. Секое зрно во долгите цевки е семе на смртта. Војниците во неколку наврати го посетуваа селото. Хојо, мама, е исплашена. Црната абоносова кожа е напудрена со бисерен сјај од страв. Знае дека Икиноа нема уште долго да се буди во нашата колиба. Мајка ми има пет деца. Две веќе закопала. На едно не му го знае почивалиштето. За секое грлото ѝ гори како да испила непресушен синјиибил, ѓумбир. Сите сме ѝ биле потстанари, сме ѝ ја растегнувале утробата. Сега живее и нов потстанар. Селските жени со осуда ѝ зјапаат во нараснатиот стомак. „Вештер ќе биде. Селото ќе ни го опожари со раѓањето.“ Овие озборувања и разни клетви стигаа до ушите на хојо, ама вешто ги одбегнуваше. Ануку не знае како доаѓаат децата, ама јас знам, тој плод во стомакот на мама не го посеал аба.

Прво дојде колерата. Покоси многумина. Ожалости многу семејства со погребни.

Потоа настапи војната. Таа обесчести многу жени и мали девојчиња.

Овој страв на мама не е насочен само кон присилната мобилизација на Икиноа. Јас и Ануку сме на нишан на гнаските војници со изопачени намери. Непосредно пред мешето на хојо да почне да нараснува како да се заквасила, Икиноа ја одбегнуваше и со поглед и со присуство. Го зеде стапот и замина на ридот Магоол, Раноцветен, крај сувото речно корито. Таму е нашата скривница. Географскиот обрач од ламадегаанка, пустини, околу селото толку се има затегнато што во една точка дините изградиле подземно дувло. Тоа дувло беше прикриено како камелеон. Нам, на детските љубопитни умови, ни беа потребни пет години за да го откриеме.

Откако тато исчезна Икиноа е глава на семејството. Со својот долг ќоорта, врат, мама не претигнува секогаш да се истегне каде што треба. Но и Икиноа е немоќен. Момче е, ама силен колку стадо говеда во неволја. Го познавам Икиноа како и секоја бразда на мојата дланка. Со авоове, баба, кога ги лупевме мешунките, игравме една игра што ја смисливме и ја знаевме само јас и таа. На секој член во фамилијата му доделувавме доблести како на животните. Јас бев дикдик, Ануку ној, а Икиноа меркат. Меркатите се добри ловци и кога ловат имаат еден чувар што внимава и ги предупредува другите.

Живеат во дувла што самите ги копаат. Така и Икиноа, видел некоја опасност, затоа се криеше во дувлото. А тоа што го здогледал му предизвикало срам повеќе од страв. Познавајќи го, ќе му бидат потребни најмалку шест месечеви мени за да го надмине.

Мама, пак, се однесуваше како газела. Ја одминуваше зависта од соселаните, но трчаше повредена, својата придружба од пет, стадото, да го одведе на сигурно, во оазата. Мама е мрша. Сè уште не се предала, но овие жештини ја топат. Таа неколкуте зрнца пченка ги дели меѓу нас подеднакво. Устата ја наквасува само кога бројот на зрнца е непарен. Камилата бара вода еднаш неделно, но без вода може да живее и еден месец. Ги брсти сечените грмушки, но остава и другите животни да јадат. Камилата е наша маскота. Симболот на мојата Сомалија. Таа е легендарна како хојо. Истрајна, издржлива. Некрунисан валадо, свет човек.

Мама откако знам за себе е доилка. Таман едно дете потпораснало, друго се вселило и ѝ го шмука папокот. Ама млекото ѝ секнува. Ги собрав сите плодови на светото растение хулбад што ги најдов во околината. За него пророкот рекол „Ако моите знаеја што е тоа во хулбадот, тие ќе ги купеа сите вреќи и ќе платеа колку што тежи во злато“. Но иако Мухамед бил воодушевен и уверен во моќта на оваа земјоделска култура, на хојо млекото не ѝ се обогати. Ќе прснеше два млаза и продолжуваше капка по капка. Капка по капка. По војната Хојо сите нè хранеше од своите гради. И јас и Ануку цицавме кога бевме очајно гладни. Сега градите ѝ виснаа, личеа на испразнетите племенски бунари. Алеке е раздразлив кога нема што да јаде. Мама милува да каже дека бебињата се чисти, како бел дирах – сомалиски фустан, па можеш да ги обоиш како сакаш. Имаат само една мана – еден рефлекс за цицање, или како што ние го нарекуваме нуру-инстинкт.

Од оклесот, тоа е куќа со тркалезен облик и покрив од пластични мушами, плетени простирки и секаков корисен отпад, излегува мама, мојата мила и непокорна хојо, држејќи се за стомакот. По вратот потта украсно ѝ се лепи како туспах, црн ѓердан од пердуви. Помислувам дека има породилни болки. „Јери, бебето, излегува“, во паника помислувам.

„Хојо!“ – довикнувам по неа, мавтајќи со изделканиот сточарски стап.

„Дете мое. Собери ги браќата и сестрите“, низ стиснати заби го вкештува стенкањето на врвот на јазикот и се скржави, не го пушта. Мама ме научи да бидам си адаг, цврста, ме научи на вредности што се погласни од командата на болката. Ама не можев кога таа пред мене се топеше. Мојот фејнус, мојата

мала светилка, водилката низ црните сомалиски ноќи и висококренатото африканско сонце, се гаснеше.

„Алеке... Мора да биде сит за да не заплаче. Дајте му го вашиот дел од ужината. Скријте се на Магоол. И никако не излегувајте додека не дојдам по вас.“ Со рацете ми ги истри образите, небаре ми се позлатени и така им го враќа сјајот.

Ја послушав хојо. Ги собрав Табан, Ануку којашто го држеше разјарениот Алеке. И тој ја претчувствуваше возбудата, па се помоча на рацете на Ануку. Овде не се служиме со луксузи, како пелените за повеќе или за еднократна употреба. Децата додека да научат да ги контролираат потребите се шетаат само со бела маичка. Ануку се тутка со брадата во вратот. Се срами, зашто претходната вечерина нè исмејуваше со Икиноа дека дождот нè помочал. А од сите доблести што Ануку ги има, таа е тотално умми, неписмена, кога треба да се соочи со срамот. Ја занемарува влажната подлактица и се сосредоточува на она што ни претстои. Нашето привремено бегство. Бахсад.

Ја земам ангела, палачинката од киснато тесто, и нашиот заеднички појадок го подарувам на Алеке. Нашите стомаци потивко вијат, а Алеке празните црева ги манифестира преку гласните жици. Сите ја помирисуваме ангелата, со раширени ноздри, низ црнките се движи, но нè одминува, и залак по залак завршува во устата на Алеке. Кога Алеке, Оугри Јери – Малото Бебе, е сит, не само што е тивок, туку и го фаќа дремка. Ако поспие најмалку еден час, тоа значи дека еден час сме безбедни, заштитени и на сигурно од она што мама ја ужаснува.

Ама јас можам да го отплеткам клопчето стравови на хојо. Му го знам и почетокот и крајот. Можеби не гатам како авоове, баба, на чад и на ветер, но природата ми го засилила сочувството, така што ретко кога грешев кој и што мисли дури и кога поинаку манифестира.

Во Сомалија живеат шест племиња. Секое во различен ќош од сушеницата. Нè има номади и вададоа, верници; бедуини и старешини. Пари не сум видела досега зашто, овде, на меѓата со пустината, ги исползуваме добрата без компензација, иако природата наоѓа начин да ни наплати. Бројките се немоќни кон фуриите и квадратните метри, зрнцата песок и вегетацијата запрашена од инсектовидни жители, дадуни – термити, сè што доаѓа во нас е од земјата и, на крај, нашето последно жртвување е во и за земјата. Така долгот се враќа на рамно, велеше баба ми. Кога човекот ќе легне под земјата. Ама најголемата атракција во селото ја донесе пустинскиот патник Сипатрар, по потекло од нашево село. Ни претстави две хартии, ги нарече банкноти, во

десниот агол имаа иста бројка, но различни шари и слики. Едниот портрет му припаѓал на претседателот изгласан од племето Хавије, а другиот од Дарудите. Ваквите племенски поделби се и причината за судирите и војните. И денот кога ѝ се предава на ноќта настапува експлозија на небото. Макал хаидид, сјајната ѕвезда, е фенерот што ги насочува, семафорот што ги подготвува овие две спротивставени сили. Така неосетно по мирот настапи хаосот. Војната сакаше да се одомаќини во нашите колиби и туулади.

Војниците доаѓаат и ги грабнуваат машките деца. Татковците умираат под нивните пушки со долги цевки, обидувајќи се да ги спасат. Зборот за маж на сомалиски значи воин. Детството во Сомалија за децата предодредени да носат маа-а-вејс, машка носија, започнува на пет години, најчесто, кога ќе ја земат првата пушка в раце. Нивниот животен век не ја надминува дваесеттата година. По сите тие меѓусебни борби и деца отргнати од сонот сонуван во мајчини пазуви, во селото останавме само жени и бебиња. Денот побрзо остинуваше. Колерата за среќа нè одмина, ние сме изолирана заедница, непосакувана барем за пандемиите. Племенските бунари пресушија. Чиниите ги плакнеме со свежа козја моч. Пасиштата се испразнија. Немоќни сме без машка нога, не патуваме низ пустината. Сточари сме, или барем бевме, но козите лека полека ни умираат од глад. За да јадеш мора и да дадеш. А и ние сме свикнале на тревопасност... Дил, кошницата со млеко, е празна, а порано од жед нè одвикнуваше. Го сонуваме и субак-ги, путерот, што мама го приготвуваше кога камилите или козите беа дарешливи и нè даруваа со литар повеќе, нè благословуваа.

Откако војниците ни собраа сè машко и ни ги сотреа чуварите на честа, се вратија. Овој пат мета беа малите девојчиња. Без срам ги обесчестуваа, го земаа тоа што беше најскапоцено кај нас, честа, шараф, а нивните солзи и вресоци не допираа до камењата посадени под ребрата. Неколку мои врнички беа толку монструозно напаствувани што им подлегнаа на повредите.

Да имаш ќерка значи да имаш проблем. Сомалиската гебеи, поговорка, доволно гласно говореше за нашето сексуално и морално угнетување. Жените беа граѓани од втор ред, со подвртани гласни жици, обезбоени рожници и отсечени уши. Не гледаа, не зборуваа и не слушаа.

Мајките во очај кубеа коси и се подложуваа на незамисливото, се нудеа доброволно на војниците, под услов да не им ги допрат ќерките. Ама зборот во војна не ужива највисоки почести. Не можејќи да се потпрат само на ветување, некои ги унакажуваа своите чеда. Мајка ѝ на Џамила, тетка Сабиа,

ја расече по образот со длабок рез, толку длабок што ѝ се гледаше мрежата од мускули и коски. Дирахот со бела фуста засекогаш се обои во црвено. Таа ноќ сите плачевме. Дотогаш беше најубавата девојка во селото, ветена за три камили и седум кози на богат старец од Галкајо. Ама изгубената невиност никому не вредеше... Особено на таа што присилно ја губеше.

Војниците џакаа кат и затоа беа бездушни, безмилосни, до предмалку мамини миленичиња како и Икиноа, прерано и присилно запознаени со силата и разорноста на машкоста. Катот е халуциногено растение. Аба и пријателите го џакаа за да не чувствуваат глад. Но ако не го контролираш дејството те запоседнува. Сè што е претерано е и опасно. И животното го знае тоа кога пие вода умерено.

„Земи лист!“, ѝ довикнувам на Ануку, додека се движиме кон нашата годка, пештера. Мислам на мочта што се засушува и на испотената кожа мириса опасно. Листот за нас Африканците е пешкирот на Алах, Божјата крпа. Додека внимателно чекориме кон туугот и нашето засолниште, нè пресретнуваат неколку дикдики. Тоа се мали грациозни животни, еленчиња со тенки лица и тенки нозе. Хахл, женката, е седната во фаардисимо, зад грмушката на цветот варис. Не бега од нас, иако ѝ се приближуваме. Питома е. Кротка. Ама се облизнува. И во нашата заедница жените сами се пораѓаат. Овие навики сме ги стекнале гледајќи ги најближните, животинскиот свет. Мајката ќе замине кај камењарникот и утрото го носи новороденчето во селото. Некои ја немаат таа среќа. Додека жената се пораѓа, хиените привлечени од крвта, кружат околу камењарникот. И чекаат. Бидејќи немаме хигиенски услови и од болничка помош го имаме само надрилекарството и молитвата, некои мајки не се враќаат. Хиените ја дозавршуваат работата на хигиеничарки. До утредента само вирот крв засушен на камењата сведочи дека таму лежело живо битие. Мајките мора да знаат сè, и бабици се и билкарки, се грижат за домот и животните. Морталитетот и наталитетот се изедначени вредности. Мајките не го слават раѓањето. Радоста доаѓа ако детето ја преживее третата година.

Алеке заспа како што претпоставив. Ануку е изморена, но се држи. Сè уште ѝ е тешко да го носи Алеке во плетена кошница врз грбот. Табан игра манкала додека чекаме. Собира камчиња и копа дупки во земјата. За среќа понесов чај. Изладен е, но ќе се најде. Баба ми ме научи како експресно да го сварам. Телото како и небото мора да се полни со вода, ми велеше. Погледни што се случува кога земјата страда за вода. Се суши. Пресушува. Овенува.

Сите молкум сме ги ангажирале рацете. Табан со играта, Ануку го наведува Табан да ѝ се придружи во друга игра „круг-икс“, а јас ја издвојувам отпаднатата кожа од издрасканите стапала. Раната побрзо заздравува кога е откриена. За миг, го слушам гласот на хојо и рипнувам. Ануку го фрла стапчето и по мене инстинктивно и верижно срипуваат таа и Табан. Алеке сè уште спие цврсто. Алхамдилах! Фала му на Господа! Гласот на мама се доближува и сега појасно го слушаме.

„Мрш! Одете си сега разбеснети пци! Доволно ми ја расчленивте фамилијата.“ Храбра е мојата хојо. Но таа храброст од глава ѝ се удри кога претходната суша војниците ја совладаа и во неа посеаја семе. Што, ете, само за време на јилаал цути.

„Ако ги криеш, сите до едно ќе ги обезглавам. А и тоа од утробата ќе ти го откорнам!“, рапав глас се заканува, а јас се трудам да ги затворам ушите барем на Табан. Овој далечен и груб глас што доаѓа како од зад слонов рог ќе биде доволен да ги повика злите духови во ноќните мори.

Топотот на чизми се оддалечува. Вресокот на мама е доволно предупредување. Така и животните комуницираат. Време е да излеземе. Овој пат не ја оставам сама на камењарникот.

„Кое, лава, судах, афра, схун...“, Ануку брои до пет, ги брои коренчињата кардамон што ги собра. Подоцна ќе свариме чај од кардамон и млеко. Време е на Рамазанските пости. Сега е втората сушна сезона, хага, земјата е сува, акациите расцветале со некоја златнозелена нијанса и чудно мирисаат... Ханграла, скорпиите, ги има насекаде. Затоа хојо ни направи влечки од едни дотраени автомобилски гуми што ја покриваа колибата на Јалаала. Сирота, не ја преживеа овогодинашната јилаал, главната сушна сезона. Сонцето заоѓа и на хоризонтот се појавуваат бледузлави траги од последните сончеви зраци кои преминуваат во ѕвезди, предавајќи се на ноќта. Алеке од рацете не ги пушта кадаите, свежи стапчиња што служат за чистење на забите. Откако оди самостојно, Ануку можеше да здивне. Но за кратко. Алеке порасна и како и нас научи да го трпи и притиснува гладот. Затоа пак сега Захи, моето најмало братче не престанува да вреви. Иако е суша засега сме сити. За Рамазанскиот пост мама зготви замбуси, триаголници тиганици. Бевме до сукот, пазарот, во Галкајо и набавивме некои намирници кои природата за време на нејзината гологлава преобразба, себично ги крие. Иншалах, оваа година, судејќи според досегашното ќе биде плодна.

Стоиме со Ануку и Алеке на нашето место, нашиот тууг, непосредно до пештерата што ни го спаси животот, а и честа на обете, барем до следната наезда на војниците. Ја чувствувам празнината што Икиноа ја остави зад себе. Палавштините папсаа, заразното кикотење што нè обземаше откако мама ќе заспиеше, а тој ги препеваше народните песни во своја верзија. Не се чувствувам ни безбедна веќе кога минувам сама крај чопорот хиени или номадите што логоруваат близу нашето село. Со Икиноа се исели и мојата смелост. Мислам дека тој ја поттикнуваше или несвесно ме бодреше. Ја чувствувам тенката одежда на женско. Задебелениот оклоп со кој можев да се вратам и спротивставам на ноќната лисица му припаѓал на Икиноа. Никогаш мене. И во мама нешто се скрши. Очите ѝ се запоседнати со празнина, косата ѝ побелува; за да не ја забележи староста во одразот од бунарот (барем додека нема вода) ѝ предлагам да ја обнови со кџна. Има триесет години, но населила тело на старица. Икиноа беше наша амајлија, еликсир. Пастувот на мама и нашиот... И ноќите се постудени. Неговата простирка на подот во колибата е празна. Ноќе го чувствувам проевот како ме шиба и ми го разместува сонот.

И Ануку е поинаква. И таа го забележува неговото отсуство. Само молчи. Ова е првпат по неговото заминување да го спомене. „Не мислиш дека некој џини, лош дух, го заробил Икиноа? Беше висок и ноќ по ноќ ќе ги искорнеш сите ѕвезди од сводот. А што ќе правеше човештвото без ѕвезди, валааша, дадо? Што ќе правевме ние Сомалијците во ноќи без ѕвезди?“

Ануку има бујна имагинација. Надуена колку стомак потечен од глад. Но ова прашање е поврзано со наивност. Сака од мене да го извлече тоа што ѝ буди сомнеж. Суетата нема да ѝ дозволи директно прашање. Децата во Сомалија извишуваат со текот на годините, но растеме со секоја загуба на близок. Живееме под отворен свод, на земјено легло, на проев, со единствената топлина од нашиот здив, слободни и сиромави, но среќни со тоа што го имаме. Сè додека не ни го одземат. Гледам во Алеке. Упорен е како Икиноа. Може уште од сега знае дека мора да го заземе неговото место. Но и така нема помалку да боли.

Дали Икиноа се бореше? Дали е жив? Дали ќе нè препознае? Дали ќе има моќ да ги запре војниците да ни ја одземат честа? Или ќе стане еден од нив? Ја негува ли уште желбата еден ден да управува со дау, едрилица? Да стигне до 'ртот Добра Надеж и да погледне долу кон китовите? Или и таа желба ќе ја закопа како и многуте тела што ќе паднат покосени од неговата суровост, онаа што се родила под присила, под провокација? Хојо не кажа ништо за неговата

регрутација. Споменот преточен во збор добива сила и отвора рани. Длабоки, неизлечиви како тие од оловните зрна.

Стоевме Ануку – Авдохол, Алеке – Оугри Јери и јас, Каалија – Инјер, малата.

„Еј, Алеке, сакаш да ти симнам една ѕвезда?“

Ме гледа немо со бакарно поткованите зеници. Не зборува течно, но разбира. „Хијеа! Разбирам! Добро!“ враќа. Ануку е збунета и истовремено возбудена. Ѐ се чита гримаса на зарем и ти? А јас ги доближувам рацете до Алеке. Образите му висат и лига му потекува низ широкоотворената уста. Сега сум херој исцртан во неговите црнки. Но колку време ли ќе издржам да бидам? До следното гладоморје? Додека не ми ја скинат честа од беспрекорно чистиот дирах? И нели е време Алеке да го отстапи прекарот на Захи? Веќе не е Мало Бебе.

Сомнежите на Ануку ѝ се расчистуваат. За војната, за Икиноа, како останала хојо бремена кога тато го нема... Ние сомалиските деца растеме задоени под сонцето, со болка што ни го наводнува умот и со страв, постојан страв од неизвесноста, од следното утро, колку нашата убавина ќе биде проценета и дали ќе се задомиме со свои чеда.

Нека ѝ биде јасно на Ануку дека од ова место во светот нема да ги достигнеме ѕвездите. Колку побрзо ќе сфати толку поотпорна ќе стане на неправдите со кои се раѓаме, а со растењето ги стекнуваме. Ја гледам и тонам во јагленисаните зеници, во погледот што насолзените очи го менуваат од љубопитност до празнина.

Да, од ова место во светот нема да ги достигнеме ѕвездите Ануку, ѝ велам во себе. Само ќе се молиме и ние да не станеме една.

Јована Матевска Атанасова, „Гладоморје“ (2021, ПНВ Публикации)

ДРАМА

ГОРАН ФЕРЧЕЦ

THIEVES ARE PIGS

Времето стана рушевина, а рушевината време. Малата воничка на Студената војна занеше дека се има рок на траење, како жиотните извадени од морето и дека ништо не е отпорно на меланхолијата на пропаѓањето во моментот кога

снемуа средства за производство и дека ништо не е пократко од единствено овде и единствено сега што брзо ќе постане единствено таму и единствено тогаш. Утопија во перфект. Пропаст во футур. Стоејќи во предворјето на хотелот ја насетуваше катастрофата, во казиното, на терасата под перголата, покрај базенот во облик на Мики Маус каде што не смееше да влезе затоа што глушецот не може да биде поголем од мачката. Облечена како француска собарка, препуштена на погледот на машките гости додека жените омамени им спијат во сенките на бетонските перголи се чудеше како светот може истовремено да биде раскошен и да очекува катастрофа. Таа никогаш не пробала шампањ. Никогаш не јадела месо од морски рак. Никогаш не вкусила кавијар. Никогаш не била толку изложена на погледи. Никогаш не била толку зависна од напојници. Никогаш толку одблиску не го беше видела кошмарот на американскиот сон. Никогаш толку пати не го слушнала зборот relax. Никогаш не видела толку капиталисти на едно место. Никогаш не видела толку злато. Никогаш не видела толку керамички протези. Никогаш толку пати не го беше слушнала зборот руски шпион. Никогаш не била толку пати допрена на минување. Никогаш не била толку пати седната во скутот како мало девојче. Никогаш не сретнала толку девојки со ист израз на тага на лицето. Никогаш не сретнала толку девојки слични на себе. Никогаш не сретнала толку други девојки различни од себе. Никогаш не делела соба со три други девојки и ги гледала како од француски собарки се претвораат во американски девојки од југот или во југословенски девојки од брегот или австриски девојки од ридот. Никогаш дотогаш не видела девојка со црна боја на кожата и бели дланки, Никогаш претходно не видела избричена пичка. Никогаш толку силно не насетувала катастрофа иако се околу неа беше американски сон платен со американски долари седум илјади километри далеку од Америка.

Никогаш не била поуморна.

Тоа нема да заврши добро. Тоа не може да заврши добро. Времето се забавува. Луѓето одбиваат да остарат. Денот одбива да дојде до својот крај. Сонцето заоѓа бесконечно долго. Ноќта трае три дена. Седумдесеттите двај се поместуваат во својот наркотичен делириум. Музиката свири. Музиката влегува низ кожата. Бони М. Колку може да трае едно лето. Колку бавно може да минува летниот ден? Колку треба за алкохолот да испари од крвта? Кога слетува следниот чартер члет? Која славна личност доаѓа? Зошто банкнотите на доларите се сите со иста боја? Единственото правило е непостоење на правилата. Смеа. Поканата за вечера не се одбива. Поканата за вечера никога не е само покана за вечера, don't you know anything? После моментот

на декаденција доаѓа долгото време на распаѓањето. Таа го знаеше тоа. Знаеше дека и ниедна палата не трае вечно. Знаеше дека гостите повеќе ќе изедат отколку што ќе изгубат на рулетот. Знае дека хотелот повеќе троши отколку што заработува. Знаеше дека нејзиното фустанче на француска собарка е направено по мерка на машкиот поглед, а не по мерка на собарката. Знаеше дека векот не може да трае подолго од сто години, и порај приватниот капитал, средствата за прозиводство и употребата на евтината работна сила. Знаеше дека велот ќе го хлода социјализмот до коска, дека општествената сопственост ќе се ераспадне. Дека се што било „наше“ ќе постане приватно. Знаеше дека векот може да поднесе напредок само до одредена точка, пред свињата да почне да си го јаде својот окот. Се знаеше, и гледаше како напредокот набабрува како балон и како се случува токму така како што требало да се случи, а тогаш, пред да започне пропаѓањето, сфатид ека мора да го пронајде местото, далеку од ова, место што ќе пропадне последно, но кое еднаш сепак неизбежно ќе пропадне.

Дваесет и пет години го бараше тоа место. Па уште петнаесет години. Па уште пет години. Можеше да биде било каде. Можеше да остане на островот. Можеше да замине далеку на север. Можеше да отиде на југот на Европа, таму каде што пропаѓањето веќе започнало. Рака на срце, можеше да пронајде и подобро и поевтино место од ова.

Се што беше зад неа, сега е повторно пред неа. Хронологијата на векот се повторува секои осум години, секои седум емсеци, секои неколку часа, секои петнаесет минути. Секои три минути. Ја следи како здодевен комарец. Посотјани облетувања. Четиринаесеттата. Триесет и деветтата. Шеесет и осмата. Осумдесет ид еветтата. Деведесет и првата. Постојано кризи. Хронологијата на векот е хронологија на лоши идеи што се претвориле во уште полоши журки што се претвориле во уште полошо утро после тоа. Сега е тука. На местото што ќе пропадне последно, но кое еднаш сепак неизбежно ќе пропадне. *Little soldier of the cold war*. На ничија земја.

Време е за поглед во иднината. Од местото кое најмногу ќе одолее, но сепак неизбежно ќе пропадне. Што гледа, кад еја води тој поглед? Врвови од крошните и парчиња вечерно небо. Шлосберг. Црквените кули кои се уште стојат. Искршената површина на брзата и студена река. На брегот од реката некој го довезол песокот и го претворил во плажа за робови на дванаесетчасовното време. *City beach party* трае цело лето. На лежалките лежат мажи со засучени ногавици. Девојките танцуваат со голи рамена, Во рацете им свети *Aperol-spritzer mit prosecco*. *City beach party* е отворен за сите

класи. Може да дојде секој што има 4.99 за Апреол шприцер. Или 2,99 за пиво. И којшто нема страв од босите нозе. И песок што велгува во џебовите кога од нив ќе испарат парите и ќе ги претвори во мали пустини. По патот крај реката возат велосипедистите, фрлаат поглед врз речната плажа и продолжуваат меѓу автомобилите не постари од пет години. Погледот воден од двогледот патува преку обновените фасади и изнајмените станови, преку замрзнатите слики на уредниот живот на доцниот капитализам, се качува преку зградата од обновениот хотел и преку малиот балкон се враќа во GRANDE SUITE НА ГРАНД ХОТЕЛОТ во којшто ништо не е онаа како што се чини во кој сидовите се така декорирани што да имитираат пропаѓање. Бели плочки. Чашрафи од чешлан памук. Американско срамно влакно. Австриски shabby chic го сретнува Припјат, го сретнува Версај ја сретнува рурална Босна. Дизајн студио Чернобил во соработка со студиото Каспар Дејвид Фридрих. Се изгледа како да има приказна, но никој не може да се сети. Убава рушевина. Меланхолија на пропаѓањето произлезена од раскалашеност. Гостопримство произлезено од комбинација на капитализам, католицизам и фашизам. Wer klaut ist ein Schwein. Не крадете ги крпите. Никогаш доста внимание кон странците. Ќе земат се што не е заштрафено на сидот, на подот, на таванот. Книги како декорација. Туѓ објект со непозната цел кој овде никако не припаѓа. Средна оценка на TripAdvisor 4.0. Оп, и погледот е повторно надвор, на покривите, на ридовите, не зелената регија на здоволствата. Genussregion. Погледот се спушта низ улицата кон југо-исток, кон видокругот од којшто доаѓа проевот, ветрец исполнет со смрдеата од водениот бетон и здробените тули. Погледот и открива дека овој век ќе трае пократко од сто години, На половина од векот перспективата се крши, се руши, се здробува. Бесконечните правци стануваат конечни. Но, за тоа не се зборува. На хоризонтот се насираат прекрасните рушевини на Европа по кои планинарат туристи и се фотографираат. Но, таа за тоа не зборува затоа што нема што да се каже за нив. Нешто било и веќе не е. Стаклото пука под нозете на местото каде што некој некаде одел бос. Кој тоа оди низ времето како низ рушевини? Кој тоа оди низ рушевините како низ времето? Кој знае се, а упорно молчи?

ЛИДИЈА МИТОСКА ЃОРЃИЕВСКА

СЦЕНА 4: НА ПОСТОЈКА

ВАЊА чека автобус. Вади цигара. Сака да запали, фаќа по џебовите, упорно бара но нема запалка. На неколку чекори од ВАЊА стои ЕМА која пуши цигара,

а на неколку чекори од неа стои ДЕНИ, млад човек со слушалки. Дени е прилично ексцентрично облечен, со многу накит, пирсови по лицето, тетоважи, внимателно одбрани алишта кои оддаваат впечаток на авангарда. ЕМА е самоуверена и модерно облечена. ВАЊА ѝ пристапува на ЕМА држејќи ја цигарата в рака.

ВАЊА

Се извинувам, имаш...

ЕМА (грубо и отсечно го прекинува.)

Имам дечко!

(ЕМА се врти на другата страна. И ВАЊА превртува очи и оди кон другиот човек кој стои на постојката.)

ВАЊА

Извини, имаш...

ДЕНИ (грубо и отсечно го прекинува, не вадејќи ги слушалките од ушите.)

Имам дечко!

(ВАЊА останува во неверување. Се повлекува и застанува на позицијата каде што стоеше на почетокот на сцената. Ја става незапалената цигара в уста. Тројцата стојат и молчат одредено време. Дени одвреме-навреме сомничаво погледнува кон ВАЊА. Ги вади слушалките. ЕМА е тотално незаинтересирана и гледа во својот телефон. ВАЊА само стои и молчи.)

ДЕНИ

Еј, дечко!

(ВАЊА внимателно се завртува да види дали ДЕНИ му се обраќа нему.)

ВАЊА

Да?

ДЕНИ

Да не сакаш да запалиш?

ВАЊА

Да.

ДЕНИ

Па така кажи. Еве девојчево нека ти запали.

ЕМА

(Сосем пријателски) Секако, нема проблем.

(ЕМА вади запалка од ташната и му пали на ВАЊА.)

ВАЊА

Фала.

ЕМА

(Пријателски и опуштено.) Нема проблем.

(Повторно тишина.)

СЦЕНА 6: НА ПИВО

ДЕНИ и ВАЊА седат на клупа и пијат пиво.

ДЕНИ

Помалку да пиеш?!

ВАЊА

Се трудам.

ДЕНИ

Помалку од едно пиво? Ме заебаваш? Колку е тоа помалку од едно?

ВАЊА

Ни едно. Рано станувам. Изгледа и едно почнува да ми пречи.

ДЕНИ

Душичка. Ај на здравје.

ВАЊА

На здравје.

ДЕНИ

Инаку, немам дечко.

ВАЊА

Што?

ДЕНИ

Тогаш, кога ми го загрози личниот простор на постојката, кога се запознавме.

Нели ти реков дека имам дечко.

ВАЊА

Навистина, што е муабетот со „имам дечко – немам дечко“?

ДЕНИ

Па ништо, немам дечко, така само велама понекогаш.

ВАЊА

Зошто?

ДЕНИ

Како зошто? Во самоодбрана!

ВАЊА

Во самоодбрана?

ДЕНИ

Да, знаеш, кога ќе ми се доближи некој... манијачест.

ВАЊА

Молам? Манијачест? Јас сум манијачест?

ДЕНИ

Добро де, сомнителен.

ВАЊА

(Си ги погледнува алиштата, си го фаќа лицето, косата, проверува да не нешто не е во ред со него.) Во што конкретно ти се видов манијачест, може да ми кажеш?

ДЕНИ

Добро де, реков, сомнителен.

ВАЊА

Зошто помисли дека сум сомнителен?

ДЕНИ

Ех, сега, не сме тука да се навредуваме... ајде, на здравје. (Наздравува и пие.)

ВАЊА

Не, кажи ми, стварно ме интересира што ме прави сомнителен.

ДЕНИ

Ех, сега...

ВАЊА

Лицето? Косата? Што?

ДЕНИ

Па види бе друже како си облечен!

ВАЊА

Како сум облечен?

ДЕНИ

Па како да ти кажам... обично! Премногу обично. Толку обично што си – едноставно - сомнителен. Мислам, кој нормален така се облекува?

ВАЊА

А како треба да се облекувам?!

ДЕНИ

Така се носат, да ми простиш, само манијаци и психопати.

ВАЊА

Што?!

ДЕНИ

Сакав да кажам... немаш ништо на себе што одразува некаков... карактер, некаков идентитет, ништо човече!

ВАЊА

Чекај, ти ова сериозно?

ДЕНИ

Човек што не те знае, секако ќе помисли дека криеш нешто. Ама за среќа јас сум многу отворен човек, па никогаш не судам по изгледот.

ВАЊА

Да, гледам дека не судиш по изгледот. Само ме прогласи за манијак.

ДЕНИ

Аман па и ти, за ситници се фаќаш. Те викнав на пиво, ти овде психоанализа ми правиш.

(Пауза. ВАЊА гледа во часовникот. Се спрема да си оди.)

ВАЊА

Морам да одам.

ДЕНИ

Што е сега?

ВАЊА

Морам. Утре сум прва смена. Се гледаме.

(ВАЊА тргнува.)

ДЕНИ

Еј... (ВАЊА застанува.) Да не кажав нешто погрешно? Не мислев ништо лошо.

ВАЊА

Знам, уживај.

ДЕНИ

Знаеш, таков сум ти јас, малку незгоден, мислам – груб на зборови...

ВАЊА

Да, забележав.

ДЕНИ

...ама инаку сум душа човек! Многу сум чувствителен. Цела вечер сега ќе те мислам.

ВАЊА

(Малку му е непријатно, но ваквата променливост на ДЕНИ го засмејува.) Ај сега не претерувај. Морам да одам. Се гледаме.

ДЕНИ

Утре?

ВАЊА

Утре.

ЕСЕИ

САШО ОГНЕНОВСКИ

ДАЛЕКУ ОД МАЛИТЕ ЛУЃЕ

(Кон романот на „Средиштето на светот“ на Андреас Штајнхемел во издание на Готен, Скопје, 2022)

Првата љубов е секогаш искуство кое останува во сеќавање без оглед на неговата одрживост. Етеричноста на приказната што многу питко ја раскажува Андреас Штајнхемел ни донесува еден многу интересен свет перцепиран од младиот Фил кој на своите 17 години се обидува да се пронајде себеси низ процепот на традиционализмот и малограѓанштината преку патот од едно малечко гратче во Германија, во малата вила Визибл. Имено, Глес, неговата мајка живее со него и неговата сестра близначка Дајан, две нејзини деца од за нив непознат татко. Фил има хомосексуална ориентација и конечно ја наоѓа својата вистинска љубов, младиот Николас кој е нов во училиштето каде што учи тој. Низ овој прозен ‘рбет го исткајува овој роман писателот Андреас Штајнхемел отворајќи прекрасна палета на различни карактери и вкрстувајќи ја психологијата на малото гратче со чудното (за нив) семејство кое на некој начин станува и цел на тивок анемозитет. Секоја од овие одлично извајани ликови има своја историја и секој од нив е на некој начин поврзан со целото семејство на Глес, мајката на Фил која веднаш е маркирана од „малите луѓе“ како што ги нарекува Фил, за лесна жена. Тука е и Тереза, адвокатка, која станува на некој начин нивна безрезервна поддршка иако тоа зазема некои романтични димензии со оглед на тоа што Тереза а лезбејка, а не наидува на позитивен фидбек од хетеросексуалната Глес. Николас, момчето кое станува опсесија на Фил е младиот ученик кој дошол од интернат, додека, пак, од друга страна е дете на богато, но дисфункционално семејство.

Она што е најважно за сите ликови, вклучувајќи ги и главните е нивната осаменост и социјална напуштеност. Андреас Штајнхемел во овој роман гради еден свет на општествена нефункционалност ште е на некој начин и социјална болест на дваесет и првиот век. Секое од овие семејства има своја болка, сите се свиваат од различен вид на страдање. Младиот Фил, раскажувајќи ја својата

приказна во преден план ги извлекува своите копнежи: да најде сродна душа и да го пронајде својот татко. Глес е жена која многу млада, на свои 17 години ги раѓа двата свои близнаци и си заминува од Америка во викендичката која ја наследила од нејзината сестра и на секакви начини се обидува да преживее префрлајќи им ја таа борбеност и пожртвуваност и на своите деца. „Малите луѓе“ кои се полни со презир и лоши зборови за таа „лесна жена“ во неа наоѓаат и свое засолниште. Глес, мајката на Фин и Дајан која има големо разбирање за сексуалната определба на својот син на некој начин станува и место за исповедување на локалните жени незадоволни од своите бракови. Овие судбински осцилации во романот на Штајнхемел кој дише со стилската обоеност на Чарлс Дикенс се цивилизациските бранови низ кои пливаат сите ликови. Сите се огорчени од горчливиот вкус на животот и низ својата борба се вовлекуваат во туѓите начини на преживување влевајќи им нешто од своите животни дотечи. Фил би сакал тоа да е љубов, Глес да го најде својот животен сопатник, а Николас да ја добие смислата на својот живот. Секако, секој заминува по својот пат и овој „свет“ на Штајнхемел и неговото „средиште“ се преселуваат на оние места каде што отишле тие ликови, т.е. во нивните нови јадра, во нивните нови надежи.

Фил на повеќе наврати зборува за иднината, за нејговите големи желби, но Штајнхемел овој лик сепак го втемелува длабоко во стварноста каде што има многу крв и многу солзи. Затоа тој во еден момент вели дека „иднината никогаш не е поддалечена од следниот миг.“ „Средиштето на светот“ е приказна со многу флешбекови. На тој начин, Штајнхемел го споредува минатото со посакувата иднина, но и со стварноста која на младиот Фил, но и на целото негово семејство му носи многу недоумици и напнатости. Визибл е катче во кое има многу разбирање и многу љубов, но и многу недорзбирање. Дајан не ја крие својата неподносливост кон нејзината мајка, додека Фил не ја крие својата љубов кон Николас. Глес во овој роман, покрај за лицемерните жени од малото Германско гратче, е засолниште и за сите други. Така, низ процепот на неизвесноста во тоа семејство налетува и Мартин, младиот успешен адвокат кој од друга страна во очите на Фил станува пример за самодоверба и стаменост, а во очите на Глес првата вистинска љубов и првото пристаниште на сериозноста. Штајнхемел во текот на целата приказна и низ споредби, но и низ искуствата на ликовите споредува два паралелни светови: светот на невиноста и лесноверноста и светот на лицемерието и подлоста. Семејството на Глес кое од раните години е фрлено во бурите на неизвесноста е гнездо во кое има многу љубов, но е и место каде што можат да се

прекршуваат деструктивните влијанија од малограѓанската комуна наспроти вилата Визибл.

„Средиштето на светот“ е роман чија наративна линија е многу приемлива, а неговата порака е кристално јасна и несоборлива. Штајнхемел многу мудро ја поведува приказната низ брановитите нишки на фелшбековите отсликувајќи ликови кои се многу живописни, но се и прототипови на еден свет што до крај кореспондира со отуѓеноста типична за дваесет и првиот век.

„Средиштето на светот“ е своевиден прозен реквием за туѓото во нас, за совршената важност на вистинската љубов, за бескрајната потрага по човечноста и за насушната потреба од рационалноста. Фил своето средиште на светот после неуспешниот обид на тлото каде што живее, започнува да го бара од другата страна на барата, во Америка каде што заминува заедно со Гејбл, роднина на неговата мајка носејќи многу надеж, но и многу искуство во себе, она искуство на изневереност и неизвесност со кое остануваат сите други ликови од неговиот свет, со куп неодговорени прашања и нерешени животни патишта. Штајнхемел со овој роман отвора многу прашања. Иако пишуван на крајот од деведесеттите, овој роман ја има атмосферата на отуѓеноста на дваесет и првиот век, како и вечната деструктивност на малото место, чија социјална суицидност е неизлечлива. Овој роман зборува и за вечната дисонантност на ниво на толеранцијата, она што е и тоа како потребно во време кога и војните, а и болестите чукаат на вратата. Инцидентите во ова четиво се фатални и се плод на долго компримирана омраза, на предрасуди и лаги, но и на беспричинскиот анемозитет со кој обилно се служи малограѓанското милје во малите места. Нарекувајќи ја наследената вила на Глес „Визибл“, авторот наспроти сите тие социјални отрови насликува една многу благородна транспарентност која е сигурно поле за развивање на љубов и разбирање, за конструктивност и толеранција. Но, Визибл, како што споменавме погоре е и место од каде што се истураат безброј прашања чија неоговореност ја разгоруваат љубопитноста оставајќи неизбришливи траги во психата на целото семејство. Заминувањето на Фил, претпоставеното стабилизирање на неговата мајка како и флуидноста на неговата сестра Дајан која конечно ја открива нејзината голема тајна со момчето што и било љубовник, а кое три години потајно го посетувала додека е во кома, се некаква надеж дека коцките на убавата слика за светот ќе се наредат како што треба и дека тој свет, сјаен и убав ќе стане „видлив“.

Најпосле, Штајнхемел со својот роман „Средиштето на светот“ ни говори дека сите во својот животен пат некаде сме тргнале, но дека конечно не знаеме

каде ќе стигнеме, но и дека секоја станица во животот е ново сикуство кое ни ја пишува биографијата и прави од нас подобри или покомплексни луѓе. Фил е еден од нас, а тоа се и Дајан и Николас, а и Глес која е прототип за прибежиште, за вечен пристан каде што не чека прегратка и разбирање. „Средиштето на светот“ веројатно не е некаде во просторот, веројатно е во нас, па го носиме секаде каде што одиме. Така стануваме различни светови кои се преклопуваат и се надополнуваат.

МАРИЈА САРЕВСКА

КОГА СЕ СЛУЧУВА ОНА НЕШТО ШТО НЕ ЗНАЕМЕ ЗОШТО, АМА СЕПАК ГО ЧЕКАМЕ

Кон сликовницата „Јоел и Ио; љубовна приказна“ од Геир Гуликсен, илустрации: Ана Фиске

Превод од норвешки јаик: Искра Бадева

Четврток, сабота или вторник – времето, местото или часот можеби се важни многу подоцна кога ќе им се навраќаме на спомените од најраните периоди на нашето созревање, ама во мигот кога се случува единствено важни се само неколку нешта – мирисот, топлината и нашата големина во очите на другиот. Затоа што тоа е она што се случува кога не знаеме дека е можно, кога „не знаеме зошто го чекаме, а, сепак, го чекаме“. Отпосле дознаваме дека се вика љубов и дека знае и да боли и да се измолкне во нешто што никогаш не сме ни помислувале дека може да се повтори, особено кога сме возрасни.

За таквата љубов, за отпочнувањето на една љубовна приказна, за раѓањето на првата љубов не во магичните и чудесни простори на бајковитата идила во која се раѓаат првите чувства на препознавање во другиот, туку во секојдневието исполнето со предизвиците на реалноста зборува и Геир Гуликсен во „Јоел и Ио; љубовна приказна“.

Ова е специфична сликовница... Во неа се зборува за стравовите од непризнавањето во училишната средина, несигурноста во себеси, чудното однесување во необјаснивото претерано заштитничко однесување на возрасните од една страна, и внатрешното чувство на нешто необјасниво кое се препознава за момент во нечији очи.

Токму тоа и ја прави магична, затоа што Гуликсен како припадник на современата норвешка литература за деца и младинци го следи трендот на

изразување и занимавање со теми кои ја допираат реалноста на современото живеење. А тоа е литература во која јунаците и „принцезите“, „недопирливите“ и „несовладливите“ се деца и поединци растени во опкружување каде што подвиг е да сјаеш во средина на разведени или самохрани родители, личен или хендикеп на некој близок, одекнувачкиот звук на семејното насилство низ кој се раѓа гласот на оние што заслужуваат хармонични тонови.

Скандинавската книжевност за деца и историски и поетички секогаш ќе се поврзува со автор каков што е Ханс Кристијан Андерсен, а сепак, и темите во нив не се типични за деца, тоа се впрочем, сказни за возрасни. По Првата светска војна, а особено по Втората светска војна, литературата за деца во Норвешка, поконкретно, се свртува целосно кон самото дете, неговата благосостојба, правото на уживање и безгрижност. Темите и оние на кои им се наменети добиваат пореалистичен пристап дури некаде од 70-тите години на дваесеттиот век.

Меѓутоа денес, во ерата на дваесет и првиот век може да се каже дека Норвешка ја живее новата златната доба на литературата за деца и младинци. Во земја каде што детето се доживува како компетентен граѓанин, каде што децата се луѓе, „не стануваат луѓе – тие се луѓе сами по себе“ и темите се поместуваат од идиличната бајковност со среќен крај и колоритни корици на кои јунаци се животните. Уште повеќе се потврдува она детското, недопрено и безгрижно, жедта за радост, палавост и неограничена смеа, личните, внатрешни странствувања во самооткривањето на себеси како единствениот јунак на кој треба да му се верува додека живат два живота кај раздвоените родители, или се обидуваат да го разберат и однесувањето на насилниот родител покрај сопственото.

Можеби затоа и кај Гуликсен, оваа кратка воздишка од секојдневните премрежиња, првата љубов, колку и да трае кратко и да остава чувство на миг, им овозможува на децата да ги препознаат своите први предизвици на патот кон созревањето, кога сè ќе биде поразбирливо, ама и еднакво нејасно, да почувствуваат што му се случува на срцето допрено од љубов, за првпат. Денот и понатаму ќе биде дождлив, ама пламенчето на внатрешното сонце ќе гори додека се сеќаваме на тоа.

Објавувањето на рецензијата за книгата „Љубовта на триесет и пет годишната жена“ е поддржано од програмата „Креативна Европа“ на Европската Унија.

ИНТЕРВЈУ

ИГОР АНЃЕЛКОВ

1. Во литературата зачекоривте со кратки раскази многу суптилно и ненаметливо, но со еден стил кој подоцна се разви во исклучително оригинален. Дали урбаниот контекст е се уште место врз кое ќе ги развивате следните свои дела или можеби во она што го очекуваме следно од Игор Анѓелков има некои нови наведи?

- „Суптилно и ненаметливо“ е фина перцепција на нештата, делумно поради скромноста (не лажната, секако), а делумно поради гледањето и познавањето на нештата во македонската книжевност однатре, како издавач. Деби збирката со раскази „Кротки приказни“ имаше убав одек меѓу читателите, како еден вид книжевна „вежба“ за тоа на кој начин сакам да им пристапам на приказните кои ги носам во себе. Потоа влегов во романескните води како поголем предизвик, и за краток период се појавија „Крај-пат“ и „Фото синтеза“ како приказни условно наменети за помладата генерација на читатели, иако овие романи си го најдоа својот пат и до порафинираните читатели. По пауза од седум години пополнета со изданија со филмска есеистика, во 2020 година излезе и романот „Шрапнел“ кој, според критичарите, претставува токму тој „нов навед“ што го споменуваме, нов здив во мојата проза. Добриот прием беше мотив да продолжам во таа насока, и токму периодов е прилично инспиративен за пишување, и набргу ќе ја издадам мојата втора збирка со раскази, а во подготвока е и мојот нов роман, кој суптилно се надоврзува на „Шрапнел“, како близак чија судбина е поврзана со она што како израз го понудив во претходниот роман.

2. „Шрапнел“ е роман кој со себе носи една многу чудна асоцијативна и еден стил кој наликува на оној на Џорџ Сондерс. Каде се корените на инспиративноста за една ваква мултиасоцијативна хроника како што е тој роман?

- „Шрапнел“ е мозаик од две паралелни генерациски приказни кои содржат многу лични елементи, надополнети со трета приказна која, иако на маргините, сепак корепсондира со овие две на едно метафикциско ниво. Предизвик беше да се пишува овој роман. И во претходните дела милував да кокетирам со помислата да изградам еден сложен „билдунгс“ роман во кој случувањата на главниот лик, или на ликовите, низ процесот на себеиспитување да достигнат ниво на промена после која нема враќање

назад. Во прилог ми одеше и заклучокот дека во последниве години литературата остана единственото место каде човек може сосема искрено да погледне внатре, во себе, да си поигра со таа состојба на духот, и потоа да им ја даде на уви на читателите. На крајот се надевам дека тоа сум го сторил на исклучителен начин, на задоволство на читателите, гладни за нешто ново, за нов израз, за ново гледање на светот околу нас.

3. Вие сте и еден од уредниците на издавачката куќа „Или-Или“ која во своите изданија има завидни европски книжевни имиња. Дали низ тие страници ги пронајдовте Вашите писателски примери, автори кои Ве поттикнале и во стилска и во тематска смисла?

- Едицијата „Проаза“ изобилува со исклучителни имиња претежно на актуелната европска литература, и со нивното издавање имаме директен увид во моментните книжевни тенденции на Стариот континент. Меѓу тие преводи има фантастични книги кои делуваат инспиративно, што секако е и една од нашите мисии како издавачи, да понудиме квалитет од кој потоа домашните писатели би се инспирирале и би твореле своја, автентична книжевност. Сметам дека во претходните две декади успеавме да се профилираме како издавач кај кој читателите знаат што ќе пронајдат, и иако тоа претставува борба со ветерници, сепак, на крајот од денот, стаисфакцијата од сработеното е голема.

4. Игор Ангелков е и филмски критичар со голема биографија зад себе и со респектабилната награда „Мито Хаџивасилев Јасмин“, а бевте и долгогодишен уредник и водител на емисија за филм „Филмополис“ каква што за жал сега ја нема на телевизиските канали. Дали филмот обзема повеќе од литературата и каде се крстосниците во креативна смисла со прозата на која веќе добро и се подавате како автор?

- Како филмски критичар ревносно ја следам актуелната продукција кај нас и во светот, и пишувањето на осврти за филмовите претставува моја секојдневна обврска и задоволство. Сето тоа на крајот го средувам, и во период од седум години издадов три книги со филмска есеистика во кои ги рецензирам речиси сите македонски филмови во новиот милениум, но и сето она што беше возбудливо на светски филмски план. Во моментов е актуелна мојата трета книга „Филмотопија“, која наидува на добар прием кај љубителите на седмата уметност. Создавањето на книжевно дело, пак, изискува поинаков пристап. Тоа е процес кој трае одредено време внатре, во себе, потоа полека почнува да се отплеткува приказната на хартија, и токму во тој процес на креирање на еден нов свет лежи сета возбуда на пишувањето и

создавањето. Се работи за поинакви принципи на творештво, неспоиви еден со друг. И обата имаат свој шарм, но сепак книжевното дело кое излегува на крајот е она кое има потрајна вредност, и низ кое авторот се надева дека одгатнал одредени прашања кои во тој период од животот го „мачеле“.

5. Дали сте помислиле на тоа да почнете да пишувате и во друг книжевен род: поезија, драма...?

- Интересно, јас и започнав со пишување на песни, и тоа го сметам за сосема природен и легитимен тек на настаните кај секој кој уште во младите денови го почувствувал жарчето на творењето. Поезијата ја дава таа слобода на мал простор да презентираш големи идеи, и сето тоа да биде експлозивно и веднаш достапно за коментари, а младоста е токму таква, таа не сака компромиси. Меѓутоа, набргу сфатив дека таа форма веќе не ме возбудува толку како прозата, но тоа не значи дека одвременаврме не чкрткам по некоја песна. Еве, во новата збирка раскази имам неколку песни кои еден од ликовите и' ги чита на неговата пријателка. Драмата како жанр, пак, сметам дека им припаѓа на професионалните драматурзи кои најдобро ја разбираат нејзината граматика.

6. Кои теми недостасуваат во македонската книжевност? Која е неистражената гама кај македонските писатели?

- Она што радува е што таа „нова генерација на македонски писатели“ е доволно храбра да се соочи со сегашноста, да и' погледне директно в очи и во своите дела книжевно да ја обликува стварноста во која живееме овде и сега. Се радувам што токму „ИЛИ-ИЛИ“ го почувствува тој нов импулс и ги отвори вратите за новите македонски раскажувачи. Транзицијата создаде безброј приказни кои плачат да бидат напишани, но не по секоја цена. Јас сум повеќе за онаа линија во книжевноста во која раскажувајќи наши приказни се обидуваме да постигнеме универзално значење, отколку обратно, да им се додворуваме на поголемите книжевни сцени, стилски и наративно копирајќи ги, со цел да постигнеме некаква интернационална препознатливост.

7. Каде е местото на македонската книжевност во европски и светски рамки? Каде се патиштата на нејзината поширока препознатливост?

- За жал, успехот на наши автори и нивната препознатливост во регионот и пошироко претставува сладок инцидент, и секогаш се работи за индивидуална приказна наспроти големите наративи за градење на стратегија која со години, па и децении ниту ја видовме во книжевноста, ниту генерално, во културата. Понекогаш дури и оние што сметаат дека ја градат книжевната сцена всушност не се ни свесни дека истата ја рушат со снижување на

критериумот и со личните каприци кои сакаат да ги истераат докрај, за да го нахранат своето его. Но оваа борба отсекогаш била таква, зошто сега би била поинаква? Останува вербата во себе и сопствените можности, умната работа и интелгентниот пристап, а крајните резултати можеби ќе дојдат, а можеби и не. Но зарем на крајот од денот тоа воопшто е важно? Важно е да се создава! Македонската книжевна сцена дефинитивно ја дуваат нови ветришта, и крајниот исход може да биде само позитивен.

СКОПЈЕ

ДАНИЛО КОЦЕВСКИ

ПИКОЛОМИНИ ПЕД ПОРТИТЕ НА СКОПЈЕ

Втор дел
ПЛАМЕН

ГЛАВА ШЕСНАЕСЕТТА ПРИНЦОТ НА ТЕМНИНАТА

Кога принцот на шумата ќе почнеше да слегува по улицата надолуз а да се појави во чаршијата, Ацо Сурутка трчаше пред него и ги предупредуваше луѓето гласно извикувајќи:

„Бегајте луѓе, иде принцот. Иде принцот на чумата.“

Сите се тргаа настрана и бегаа што подалеку од човекот облечен во црно ој иташе и брзаше како стрела за да стигне на местото на кое беше наумил.

Така тие се обезбедија никогаш да не се сретнат лице в лице со него.

А принцот ќе застанеше налутено гледајќи ги луѓето што бегаат и ќе им довикнеше:

„Колку и да бегате, сами ќе дојдете кај мене. Или јас ќе дојдам кај вас. Ниту јас од вас, ниту вие од мене ќе избегате.“

И навистина беше така. За ѓал, со таа вистина јас самиот се соочив и тоа многу брзо.

Морав самиот да го повикам ид а го запознаам принцот на темнината.

Во вечерните часови татко имаше обичај, за да с еосвежи и одмори да ги мие нозете во плитко корито. Јас му потурав вода од ѓумот, а некогаш и му помагав

во миенето на нозете, додека тој виткаше тукун или ја држеше во рацете килибатната бројаница.

Една вечер кога му ги поткренав ногавиците од чоја – на десното колено имаше три големи бемки. Се избекумив и го превртив жумот со вода до мене – црните бемки беа страшниот знак за чума. Татко беше смирен како и секогаш, велеше дека тоа не е ништо, дека ќе помине, но состојбата му стануваше се полоша. Тој навистина се поболе, легна в кревет и самиот знаеше дека мус е приближува крајот. Јас плачев кога бев во другата соба за да не ме види. А најважното тој беше веќе однапред го направил и пред да се поболи – се погрижил за мојата иднина, за издржувањето ако остане сам, се погрижил за мојот имот, дуќанот, покуќнината.

Чичко Јонуз знаеше се што треба да прави со мене по татковата смрт. Тој и чичко Шемуел Сол од еврејското маало.

Но јас мислев дека татко се уште може да се спаси, верував во чуда, верував во принцот на темнината кој една вечер го повикав да дојде кај нас. И така, тој доаѓаше секоја вечер, го гледаше и негуваше како најблизок свој. Се спријателивме со принцот, јас му бев бескрајно благодарен бидејќи со татко бевме сами, и уште пострашно, можев да останам сосема сам ако тој умре.

А токму тоа и се случи.

Татко почина една вечер во рацете на принцот, а јас плачев, избегав во дворот. Се сокрив за да не ме види никој, ниту принцот, ниту чичко јонуз, ниту Џевад ... Зашто има мигови кога човек мора да биде сам, и кога никој и ниѓт на светот не може да му помогне и да го утеша.

Неколку денови по погребот, принцот дојде кај мене и ми рече: никогаш не сум запознал момче како тебе. Такво нема во градот. Ти си сега сам, ќе ми бидеш помошник. Ти си силен, ти си неранлив како мене, одсега ќе бидеме заедно.

Му реков дека ќе размислам, сега морам да видам кај чичко Јонуз, а потоа ќе видиме. Знаев дека ќе прифатам, зашто бев сам, а тој човек имаше некоја чудна магија и неранливост во себе, моќе што ме привлекуваше.

(Извадок од романот „Пиколомини пред портите на Скопје во издание на Три, Скопје, 2005)

